

adó gondozásában 1978-ban), elsősorban a lexikai egységek szemantikus magyarázatában.

A szócikk tehát tartalmazza a szó nyelvi jellemzőit, legfontosabb formáit, ragozási sajátosságait, hangzóváltozásokat, variációs végződéseket stb. Például a főnevet jelző címszó után szerepel annak neve, birtokos eset végződése, a főnév számára utaló információ (pl. csak egyes száma van), a ragozásuknál ha nem ragozható vagy azok az esetek, amelyek képzésében vagy a hangsúlyában eltérés mutatkozik. A melléknevek esetében megjelölik a nő és semleges nemet, rövid alakot, fokozást, ha a képzésénél hangsúlyeltolódás vagy hangzó változás van. Megfelelő részletességgel szerepelnek az igealakok is (idő, felszólító mód, melléknévi ige nevek, pl.: **ЗАНЯТЬ** (займу, займёмъ; прош. Занял, заняла, заняло; кого-что; прич. Занятый, кр. ф. Занят, занят, занята, занято (сов.) несов. занимать).

Ezt követően illusztrációs anyag következik, amely feltárja a szó jelentését és alkalmazásának lehetőségeit. Ezek a beszédillusztrációk jellemzik a szó fő jelentésének rendszerét. Például, **ПРОСТОЙ**: 1. Простой текст. Простое упражнение. Простая задача. Простое решение. 2. Простой человек. Простые люди. 3. Простая обстановка. Простая пища. Простое платье. 4. Простой карандаш.

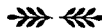
Ennek alapján tehát megállapítható, hogy a szó jelentésének magyarázata – az általánosan

elfogadott értelemben, nem szerepel a szótárban. A szerző a minimális kontextusból indul ki, azokból a kifejezésekből és mondatokból, amelyekben olyan szavak szerepelnek, amelyek megtalálhatók a szótárban, vagy azokból származnak (ez nagy jelentőséggel bír azok részére, akik az orosz mint idegen nyelvet tanulják). Az egyes szavak jelentésének megértését segíti a tárgyak jól összeválogatott vizuális érzékeltetése színes, kifejező rajzok és fotók útján.

A szótár végén nyelvtani összefoglalók vannak, táblázatok és ábrák, amelyek tükrözik valamennyi szófaj változásainak és alkalmazásának rendszerét.

Természetesen, egyelőre még korai beszélni a szótár előnyös vagy gyenge oldalairól a már említett másik magyarázó szótár összehasonlítása alapján. Ez majd csak az iskolában történő felhasználásakor derül ki. De el lehet fogadni az összeállítóknak azt a véleményét, miszerint ezt a segédeszközt „fel lehet használni külföldi iskolák számára összeállítandó lexikai minimumokhoz”, valamint tankönyvek, szöveggyűjtemények, orosz módszertani segédeszközök írásához, amelyek fontosak az általános és középiskolások részére valamint az orosz nyelvi önálló olvasást végzők számára.

Bokányi Dezsőné–M. A. Korcsic

Vendégb Sándor:

A DIDAKTIKA ALAPJAI A SZAKMAI KÉPZÉST NYÚJTÓ ISKOLÁK OKTATÓI SZÁMÁRA

E könyv megjelenése annak az örvendetes fejlődésnek is az eredménye, amely az elmúlt években didaktikai szakirodalmunkban végbement. E fejlődési folyamat természetesen több elemből tevődik össze s ezért ennek elemzése nem tartozik e könyv ismertetéséhez. Maga az a tény azonban, hogy a szakmai képzést nyújtó iskolák oktatói számára az eddigi „általános” didaktikák mellett egy speciálisabb didaktika jelent meg, jelzi e fejlődés egyik lényeges összetevőjét. Azt is mondhatnánk, hogy az ilyen típusú iskolák didaktikai kérdéseivel foglalkozó könyv túlságosan későn is jelent meg, figyelembe véve ezen iskolatípusok nagy jelentőségét a magyar iskolarendszerben. Tapasztalhattuk azt is, hogy ezekben az iskolákban oktató munkát végzők számára milyen nagy gondot okozott az oktatáselméletben való nem kellő tájékozottságuk. Természetesen az ilyen speciális jellegű oktatáselmélet megírásához feltétlenül szükséges kel-

lő oktatási tapasztalat megszerzése. Ezt a tényt is figyelembe véve azonban ismételtlen megemlíthetjük, hogy a szakmai képzést nyújtó iskolák hatékonyabb oktatása érdekében már jóval korábban szükség lett volna e könyv közrebocsátására. Más oldalról azonban biztató e kezdet: jelzi azt, hogy igény van a különböző képzési feladatokat megoldó iskolák számára specifikusabb didaktikai elmélet kidolgozására.

A könyv szerzője öt oldalas bevezetőjében tudományosan precizitással mutat rá arra, hogy a könyvben foglalt elmélet milyen fontos szerepet tölt be a pedagógiai végzettséggel még nem rendelkező oktatók számára. A jövőbeni szakoktatói, mérnöktanári nagy segítséget kapnak ahhoz, hogy a didaktika alapjait eredménnyel sajátíthassák el. A könyvnek ezt a funkcióját kell mindenekelőtt szem előtt tartanunk, amikor a könyvet értékeljük. Nem törekszük tehát a könyv szerzője arra, hogy a didaktika új rendszerét vagy új elvi tételeit fogalmazza meg. Tömören, rendszerezett formában a didaktika legalapvetőbb fogalmait, szerkezetét nyújtja egyrészt a tanulás, másrészt az oktatási kérdések iránti érdeklődés felkeltése érdekében.

Minden bizonnyal nagyfokú tudatosítást jelenthet e didaktikai kérdésekkel való foglalkozás azok számára, akik szakmájuk jó ismerői ugyan, de nem szereztek gyakorlatot e szakmai ismeretek továbbadásában, a tanítás folyamatának, egyes feladatainak elméletében. Nyilván nem kell hangsúlyozni azt, hogy a szakmai tudás átadásának milyen komoly „tudománya”, „művészete” van. Éppen ezért az életnek ezen a területén sem elegendő csupán a szaktudás elsajátítása ahhoz, hogy ezt a szaktudást – a szakma iránti szeretet kielégítésével vagy felébresztésével – tovább lehessen adni. Így kap a szakmai képzést nyújtó iskolák oktatói számára írt didaktika fontos, perspektívát is jelentő szerepet. Ehhez nyilvánvalóan a magyar közoktatásügynek is el kellett jutni – szükségszerűen – arra a fejlődési fokra, hogy jelentőségének megfelelően kerüljenek előtérbe a szakmai képzést nyújtó iskolák, illetve ezzel együtt az ott tanító szakemberek.

Az is nyilvánvaló, hogy a szakmai képzést nyújtó iskolákban tanári munkát végző szakemberektől szemléletváltozást igényel a didaktikai kérdésekkel való foglalkozás, vagyis annak belátását, hogy szükséges számukra az oktatás elméletével való foglalkozás. E felismerés nélkül a didaktika lehet tantárgy, elmélet, ami azonban nem ad segítséget mindennapi iskolai tevékenységünkhöz. A szerző bevezetőjében ennek nemcsak pedagógiai összefüggéseire mutat rá, hanem nagyon helyesen politikai oldalára is.

Egy szakmai képzést szolgáló didaktika megírásának több feltétele van. A szerző támaszkodhatott a Székely Endréné–Szokolszky István által írt Didaktika című könyvre, melyet a szerzők a műszaki pedagógusok számára írtak. E könyv azonban – nagyon érthető és áttekinthető volta ellenére sem – töltheti be azt a szerepet, hogy az oktatásemeléttel először foglalkozók számára alapot adjon. Támaszkodhatott a szerző azokra a színvonalas pedagógiai, didaktikai művekre, amelyek az alapfogalmakat korszerűen tárgyalják. Az előfeltételek között említhetjük meg azt az oktatási tapasztalatot, melyet a szakmai képzést nyújtó iskolák szolgáltatnak. Ez utóbbival kapcsolatban mindjárt meg kell jegyeznünk azt, hogy a könyv elolvasása után hiányérzésünk van, mivel mind az iskolai gyakorlatot, mind a gyakorlatból levont elméleti általánosítást gazdagabbnak ítéljük meg.

A szakmai képzést nyújtó iskolák számára írt didaktikai alapvetés lényegében két utat követhet. Egyrészt az általános didaktikai elmélet anyagába illusztratív anyagként iktathatja be a szakmai példanyagot. Ez az út is csak látszatra egyszerű. Másrészt sajátos módon ötvözheti az általános didaktika és szakmai példák anyagát, vagyis a szakmai oktatási feladatokat átíthatja a szükséges elmélettel. Természetes, hogy ez a második megoldás a nehezebb. A könyv szerzője nagyon jó érzékkel

váltogatja e két módszert, attól függően, hogy az egyes fejezetek, problémakörök melyik megoldást igénylik.

A könyv szerkezete követi az eddig megírt didaktikák általánosan elfogadott, pontosabban: a napjainkig kialakult rendszerét. Ennek megfelelően ismerteti a didaktika fogalmát, tárgyát, kapcsolatát más tudományokkal, majd rátér a didaktikai alapfogalmakra (tanulás, tanítás, ismeret, tudás, tudásszint, jártasság, készség, képesség, oktatás, nevelés, képzés.) Ezt követi a didaktikai alapelvek tárgyalása, majd a tantervelméleti kérdések kifejtése. A következő fejezet az oktatás folyamatát dolgozza fel, majd az oktatási folyamat megszervezéséről olvashatunk. Külön fejezet tárgyalja a tanítástanulás eszközeit és módszereit, valamint a pedagógus felkészülését a tanítási órára, gyakorlati foglalkozásra. A könyv zárófejezete a szakmai képzés továbbfejlesztésének útjaival és feltételeivel foglalkozik.

A könyv szerzője önállóan jár el.akkor, amikor ezt a hagyományos felépítést a szakmai képzést nyújtó iskolák jellegének megfelelően súlypontoszza, vagyis kiemelten kezeli azokat a fejezeteket, amelyek az ilyen típusú iskolák számára lényegesebbek. Ez a súlypontoszás terjedelemben is kifejezésre jut, de ugyanakkor a fejezetek belső tartalma is utal a helyes arányokra, mivel lényegesen több szakmai utalást tartalmaznak.

Tekintve a könyv didaktikai funkcióját – amelyre az előbb már utaltam – nem igényelhetjük azt, hogy a könyv a hagyományostól eltérő szerkezetet mutasson fel. De éppen e funkció miatt, főleg a didaktikával először ismerkedők tanulási vágyának felkeltése érdekében, a könnyebb tanulás céljából jó lett volna bizonyos mértékű tömörítés. Egy-egy fogalomnak több helyen való tárgyalása megítélesem szerint nem szerencsés. Például a jártasság, készség fogalma sok helyen fordul elő, s ezzel összefüggésben többféle értelmezésben. Ennek következtében a fogalmak elszakadnak egymástól, s nem könnyű dolog e fogalmak kapcsolatát, egységes értelmezését meglátni s főleg elsajátítani. Tudom, hogy az alapfogalmaknak többszöri, s többféle kapcsolatrendszerben való szerepeltetése elkerülhetetlen. Éppen ezért jobb lenne, ha a legindokoltabb fejezetben kerülne sor az adott fogalom alapos kifejtésére, s többi fejezetben már csak a fogalom helyét kellene megadni az új fogalmak rendszerében. Ellenkező esetben az a veszély fenyeget, hogy a sok helyen előfordult fogalmat sehol sem jegyzi meg tökéletesen a tanuló. Nagyon hiányzik a didaktikai alapfogalmaknál egy olyan értelmező ábra, amely a fogalmak lényegét, egymással való kapcsolatát szemlélteti, hasonlóan a könyv 182–185. oldalán található ábrához. Véleményem szerint ez utóbbi oldalakon szereplő ábráknak lényegesen kisebb magyarázó funkciójuk van,

mint az alapfogalmaknál lehetne, mivel az ábrázolás tartalma jóval érthetőbb s így ábra nélkül is megérthetőbb.

A didaktikai alapfogalmaknál néhány részletezés nem ártott volna. Így például a tanulásemléteket ismertetésénél nagyobb hangsúlyt kellett volna adni a tevékenység, cselekvés tanulásban betöltött szerepére. Ennek kiemelése jó alapot adott volna a könyv gyakorlati irányának, illetve a szakmai képzést nyújtó iskolák jellegének. Ilyen szempontból a képzés fogalmának értelmezéseit is alaposabban lehetett volna elvégezni, különösen a képzésnek értelmi erők fejlesztésére vonatkozó oldalára. Erre ismét az iskolák jellege miatt lenne szükség, mivel így a képzés fogalmán belül e fontos elem sikkad el. Azt hiszem, nem kell bizonyítani azt, hogy a szakmai képzést nyújtó iskolák oktató munkájában milyen fontosnak mutatkozik a gondolkodás, a figyelem, az emlékezés stb. fejlesztése. Bár a didaktikai alapfogalmak ismertetése az elsődleges a könyvben, mégis túlzottan szerénynek érzem a nevelés fogalmának tisztázását. Ismét nem kell hangsúlyozni, hogy a szakmai képzést nyújtó iskolákban folyó oktatás milyen mértékben szolgálja a nevelés célját és feladatrendszerét. Ennek megfelelően a nevelés lényegét érintő értelmezés nem lenne haszontalan.

Az alapfogalmak tárgyalásánál úgy gondolom, hogy nem ártott volna szakszerűbbé tenni az egyes fogalmakat. Több szakmai példa és részletekbe menőbb elemzés specifikusabbá tehetné volna az általános didaktikában már nagyon jól kialakított fogalmakat. Gondolok itt elsősorban az ismert tudás, tudásszint, valamint a jártasság, készség s bizonyos mértékig a képesség fogalmaira. Ezeknek a fogalmaknak nem kellő szakmai telítettsége, tartalma nélkül megakadályozzuk a fogalmakra épülő didaktikai problémák megértését.

A könyv szakszerűség szempontjából legjobban kidolgozott fejezete a tantervelmélettel foglalkozó rész. Itt az általános elmélet mellett a szakmai képzést nyújtó iskolák tantervi, tankönyvi problémái, eredményei nagyon közérthető formában olvashatók. Így érezhetjük azt, hogy itt egy sajátos didaktikai elmélet nyert kidolgozást, ami figyelembe vette a legkorszerűbb tantervelméleti kérdéseket. Ismét csak a könnyebb tanulás és eligazodás érdekében lett volna jobb, ha egyes tantervelméleti fogalmakat rendezettebb formában tárgyal a szerző, mivel így könnyen fogalmi zavarok keletkezhetnek. Például a koncentráció, differenciálás, integrálás stb. fogalmait kellett volna egyrészt

egymástól jobban elhatárolni, másrészt egymással szorosabb kapcsolatba hozni. A magyar iskolarendszer távlati fejlesztését szolgálhatta volna a könyv szerzője, ha rövid utalást tesz az általános iskola 1979-ben bevezetésre kerülő új tantervére, mivel annak ismerete nem lett volna értéktelen a szakmai képzést nyújtó iskolákban oktatók számára.

A didaktikának „legelméletibb” fejezete kétségtelen az oktatás folyamatát tárgyaló rész. A szerző jó érzékkel és nagy szakmai tudással kerül ki e fejezetben előforduló buktatókat. Tömöritése, lényeglátása itt szolgálja legjobban a könnyen érthetőséget és tanulhatóságot. Kár viszont, hogy csak a programozási résznél hoz szakmai példákat és egyúttal szemléletes ábrákat. Az oktatási folyamat didaktikai és pszichológiai elemzéséhez is lehetett volna jó szakmai anyagot válogatni és azokkal érthetőbbé tenni a bonyolult elméleti anyagot. Ennek elmaradása azért sajnálatos, mivel így a tanítás-tanulás pszichológiája nem érvényesül kellőképpen a szakmai képzést nyújtó iskolákban.

Nagyon tömör és lényegre kiemelő két fejezet a tanítás-tanulás eszközei és módszerei, illetve a pedagógus felkészülése című rész. Az általános elvek mellett ezekben is jól megválogatott szakmai példák találhatók.

A szerző szemléletének korszerűségét mutatja, hogy a könyv befejező fejezetében (A szakmai képzés továbbfejlesztésének útjai és feltételei) az oktatás szoros összefüggését tárgyalja iskolarendszerünk és ezen belül a szakmai képzést nyújtó iskolák távlati fejlesztésének kérdéseivel. Valóban, egy iskolatípus oktatómunkája sem oldható meg anélkül, hogy azt ne az egész iskolarendszerünkön belül próbáljuk korszerűbbé tenni. Különösen aktuális ez a szakmai képzést nyújtó iskolák esetében. Ebben a fejezetben a szerző azért fordít nagy gondot a szakmai képzést nyújtó iskolák jelenlegi problémáinak nagyon alapos elemzésére és a továbbfejlesztés várható tendenciáinak vázolására. Ezzel összefüggésben ismerteti a nemzetközi irányzatokat is.

A könyvet válogatott irodalomjegyzék egészíti ki, amely elsősorban az általános didaktikával foglalkozó könyveket tartalmazza. Nem ártott volna, ha néhány, a szakmai képzést nyújtó iskolák oktatási kérdéseivel foglalkozó tanulmányt is felsorol a szerző.

A könyv stílusára az érthető fogalmazás, tömörség és könnyen tanulhatóság jellemző.

Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 247. l.

Dr. Bereczki Sándor